

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Резюме:

Методологічне обґрунтування вибору стратегічного курсу поглиблення економічної інтеграції України в ЄС передбачає фактичне використання можливостей найбільш ефективного міжнародного поділу праці, оптимального розподілу ресурсів, необхідність реалізації закону порівняльної конкурентної переваги країн, становлення стабільної експорторієнтованої економіки і визначення її місця в світовій спільноті.

Ключові слова:

стратегія економічної інтеграції, модель стратегії економічної інтеграції, вільна торговельна зона, митна спілка, спільний ринок, економічний союз, інтеграційний союз, інтеграційний прорив, програма "стенд бай".

Дослідження проблем вибору стратегії інтеграції України в Європейський Союз набуває особливої актуальності в зв'язку з п'ятирічною історією незалежності України, визнанням її світовою спільнотою та входженням до Ради Європи.

На наш погляд, методологічне обґрунтування стратегічного курсу урядів різних країн потрібно розглядати як наслідок свідомого вибору вищими державними органами і господарськими структурами головних (пріоритетних) напрямів розвитку економіки країни в аспекті інтеграційних процесів у ЄС. *Головна мета стратегії* України вивести країну на рівень макроекономічної стабілізації і зайняти відповідне місце в світовій економіці. Одне з головних місць в економічній стратегії належить *системно-інституційним перетворенням*. Їх головна мета створення дійових стимулів підприємницької активності людей, різноманітність форм власності і багатокладності економіки.

Діалектика стратегії і мети така: мета виражає те, до чого (якого стану) прагне уряд, тоді як стратегія відповідає на питання, за допомогою яких важелів він зможе досягти своєї мети в умовах ринку. Глобальна стратегія включає координацію та інтеграцію різних видів діяльності в межах європейського регіону. Принципова відмінність стратегії від довгострокового планування полягає в тому, що вона визначає лише напрям руху до бажаного стану, залишаючи свободу вибору дій, що враховують внутрішні і зовнішні ситуації; тоді як планування, включаючи і стратегічне, детермінує поведінку підприємницької структури.

Методологічно слід розрізняти стратегічну перспективу теоретично і стратегію на практиці. Теоретично перспектива є науковою гіпотезою, що впливає із реальних тенденцій розвитку суспільства, глобальна ж стратегія виступає лише як перспектива-тенденція, пов'язана з переходом в економічній теорії до нової парадигми. Соціально-економічна стратегія в світлі цієї парадигми є переходом до постіндустріального суспільства, як епохи зближення, сплетення економік європейських держав на базі інтеграції. У цих умовах Україна розвиватиметься не окремо, а в загальному руслі світової спільноти. *Модель стратегії* це результат суб'єктивного уявлення про різні варіанти формування і реалізації стратегій уряду, що є наслідком конкретно вироблених принципів. У теорії можуть розглядатися механізми формування і реалізації таких моделей вироблення стратегії: планова стратегія; модель підприємницького типу; модель навчання на досвіді. Унікальність українських проблем полягає в тому, що їх вирішення не може бути покладене на будь-які моделі, розроблені для перехідних процесів. Тип перехідної української економіки передбачає відомий коридор вільного вибору варіантів

трансформації моделей від “шокової терапії” до “державно-корпоративної”. У розвинутих країнах всі великі приватні підприємства, організовані за принципом корпоративної власності, мають незалежну судову систему і засновані на дотриманні контрактних зобов’язань.

Порівняльний аналіз різних моделей ринку дозволяє зробити висновок про те, що незважаючи на різноманітність форм, всі ринкові системи відрізняються відносною ефективністю, хоча до цього часу йде обмін думками про те, які форми ринку слід визнати найбільш ефективними. Економічна наука поки що не спроможна зробити впевнений прогноз про те, які моделі наслідувати і, досвід яких країн використовувати. У будь-якому випадку Україні слід починати з одних і тих же правових і економічних реформ стабілізації, приватизації, лібералізації і т.ін.

При виборі форм ринкової економіки характер моделі буде визначатися не тільки тими законами і правилами, які оберє для себе Україна, але і особливостями української історії, культури, ресурсів, структури економіки і політики. Тому доцільно створити свою власну українську модель економіки. Очевидно, в майбутньому ринкові моделі будуть більше схожі одна на одну. Поступова інтеграція економік різних країн, поступальний розвиток змішаної економіки супроводжуватиметься безперервним зближенням економічних моделей ринку, пошуком нових його форм. Різниця в структурі національних господарств і шкалі цінностей національної культури та історії країн істотно впливає на успіх інтеграції в ЄС.

Визнання України рівною серед рівних в Європі як самостійної, значно підвищило її авторитет на світовій арені. Сьогодні 152 країни визнали незалежність України, 142 уклали з нею дипломатичні стосунки. Восени 1995 року Україна стала 37 членом Ради Європи і значно активізувала процес інтеграції в ЄС.

Існують різні ступені інтеграції. За відомою класифікацією, можна вирізнити такі форми інтеграції, від мінімальної до всебічної: вільна торговельна зона, митна спілка, спільний ринок, економічний союз та економічна інтеграція. Найвища то повна економічна і політична інтеграція. Вона можлива, коли дві чи більше незалежних держав разом виробляють спільні однакові закони.

В теорії “під ідеєю інтеграції розуміють фактичне використання усіх потенційних можливостей ефективного розподілу праці”. Очевидно повна інтеграція двох чи більше країн можлива лише за відмови від політичної незалежності чи її втрати. Інакше розбіжності в їхньому законодавчому чи урядовому устрої й надалі залишатимуться перешкодою на шляху до оптимального розподілу ресурсів. *Інтеграція* процес динамічний. Він означає перехід від існуючих економічних відносин між регіонами до повної інтеграції їхньої економіки. Можливий також і відхід від повної інтеграції.

Заслуговує уваги позитивний досвід інтеграції Західної Німеччини, економічна стратегія якої стала відома під назвою *соціально-орієнтована ринкова економіка*. Це симбіоз ринкової економіки, що заснована на принципах приватної власності і системи соціального забезпечення незахищених верст населення. У результаті інтеграції економіки НДР і ФРН, сучасна Німеччина має найрозвинутіше ринкове господарство.

Приклад західноєвропейської інтеграції приваблює для всіх регіонів світу. Дослідження економічних механізмів його заслуговує особливої уваги. Значну роль при цьому відіграє правильно підібраний комплекс інструментів державного регулювання, поступове *нарощування елементів плановості* в економічному житті західноєвропейських країн.

Перспективи виходу на всебічне інтеграційне співробітництво, що відкриваються як наслідок створення єдиного економічного простору, зумовлюються об’єктивними процесами майже на всіх континентах, охоплюють щораз більше держав, причому вкрай різних за ступенем економічного розвитку. Тому, природньо, що все більше країн в усьому світі об’єднується в інтеграційні союзи, різноманітні асоціації і “зони вільної торгівлі”. Пріоритетними напрямками інтеграційного співробітництва звичайно виступає здобуття державної незалежності, захист геостратегічних інтересів держав-сусідів в економічній сфері, скорочення взаємних витрат при переміщенні факторів виробництва,

спільний розвиток галузей сучасного НТП, вирішення загальними зусиллями і засобами сучасних ускладнених економічних проблем. Розгортання інтеграційних тенденцій зумовлене особливостями і протиріччями сучасного етапу світової економіки і міжнародних економічних відносин. Важливою рисою сучасного етапу розвитку є також активний перерозподіл ролей між групами держав і галузевими міжнародними об'єднаннями, як наслідок процесу глобальної інтернаціоналізації виробництва. Інтернаціоналізація світового господарства зв'язана з перетворенням багатонаціональних господарюючих суб'єктів транснаціональних корпорацій в один із основних агентів розвитку. У зв'язку з цим ефект кооперації з визначених пріоритетних напрямів має зворотний вплив на загальний хід розвитку основних тенденцій світової економіки і на весь процес інтернаціоналізації господарського життя. Подальше поглиблення кооперації і спеціалізації виробництва все більше визначатиметься взаємодією регіональних угруповань. Спеціалізація деяких передових галузей, диверсифікація виробництва і активна експортна діяльність стають ключовими чинниками, що визначають роль і місце держави в сучасній світовій економіці. Німецькі хімічні компанії широко застосовують виробництво за кордоном і розкидану в усьому світі збутову мережу для зміцнення свого провідного становища, те ж саме роблять швейцарські фармацевтичні компанії, шведські виробники вантажних машин. В Україні виявляються прогресивні тенденції зміцнення позицій в міжнародному розподілі праці і переорієнтації зовнішньої торгівлі на західні ринки. Так, у 1995 році сукупний експорт за даними Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України зріс на 18,5 % відносно до попереднього року, а імпорт на 16,9 %. При цьому відбувається подальший розвиток лібералізації зовнішньої торгівлі і удосконалення структури експорту. Підприємства, установи та організації в 1995 році здійснювали зовнішньоекономічні операції товарами з партнерами 147 країн світу. Зовнішньоторговельний обіг становив 20 млрд. доларів США. У структурі експорту на групу чорних металів і виробів із них припадає 34,2 % обсягу експорту; на електричні і механічні машини і обладнання 12 %.

До цього часу основну роль в експорті відіграють металургія і сільське господарство, тобто галузі малоперспективні з позиції експортної спеціалізації. Україна стоїть перед необхідністю нарощування експортного потенціалу і створення *експортноорієнтованого* паливно-сировинного комплексу. При цьому важливо раціонально використовувати доходи від вивозу сировини для реструктуризації і піднесення переробної промисловості, необхідна реально діюча програма підтримки експорту даної галузі.

Розвиток паливно-сировинного потенціалу за експортноорієнтованою моделлю є не зовсім сприятливим варіантом. Але завдання полягає не в тому, щоб зробити інший стратегічний вибір, а в прискоренні початку загального зростання народного господарства.

Політика країни в питаннях розвитку конкурентного середовища підприємств повинна бути спрямована, головним чином, на *зовнішньоторговельне регулювання*, тому що імпорт є сьогодні найбільш реальним чинником на українському ринку.

На наш погляд, економічний розвиток країн ЄС повинен супроводжуватися зародженням нових організаційних форм підприємств і виникненням *рекомбінованої* власності, які дозволяють максимально ефективно розміщувати ресурси, переводити їх в найбільш ефективну форму. Одночасно, *розмивання кордонів* підприємств різних країн є життєздатною стратегією підвищення організаційної гнучкості ринкової кон'юнктури, яка швидко змінюється, або прискореного технологічного прогресу. Народжується стратегія *хеджирування*, яка характеризується перехресною власністю підприємств це дозволяє адаптуватися до ринкової конкуренції.

Сучасні інтеграційні процеси в світовій економіці пом'якшують роль міжгалузевої конкуренції окремих держав і їх груп і значно загострюють внутрішньогалузеву конкуренцію між країнами. У нових умовах найбільший успіх залежить від нецінових факторів: якості запропонованої продукції, її дизайну, рівня післяпродажного сервісу, безперервного постачання запчастин і т.ін. Тепер вже не відіграють вирішальної ролі взяті самі собою ні багаті ресурсами надра, ні монопольне розпорядження окремими цінними джерелами сировини і енергії і навіть увесь комплекс природно-географічних

умов. Хоча наявність усіх цих факторів в сукупності може дозволити тій чи іншій державі зайняти на певний період досить міцну нішу в світовій економіці. Але не в цьому зараз магістральний шлях до надійного успіху в інтеграційній стратегії.

Методологія проблеми вибору стратегії інтеграції передбачає також обґрунтування теоретичного положення про те, що основним фактором стає максимальне використання закону порівняльних переваг, тобто максимальна економія на витратах виробництва, обігу, транспортування і перетинанні кордонів. Порівняльні переваги це поняття динамічне, його зміст з плином часу змінюється.

Будь-яка теорія переваг держав у конкретних галузях виходить із того, що, по-перше, фірми можуть вибирати різні стратегії. Отже, теоретичні підходи повинні пояснити, чому фірми одних країн вибирають ліпшу конкурентну стратегію, аніж фірми інших держав. По-друге, лідери в міжнародній конкуренції часто застосовують глобальну стратегію, в якій нерозривно зв'язані торгівля та експорт капіталу. Більшість попередніх теорій орієнтувалися або на торгівлю, або на експорт капіталу. Сучасна теорія, на наш погляд, повинна пояснити, чому країна стає базою для фірм, які займаються і тим, й іншим. Економічна теорія повинна піти далі щодо порівняльних переваг до аналізу *конкурентної переваги* країни. Вона повинна пояснити, чому фірми даної країни отримують конкретну перевагу в усіх формах, а не тільки розібрати окремі переваги на основі факторів виробництва. У процесі створення конкурентної переваги поведінка фірм повинна стати невід'ємною частиною конкурентної переваги країни. Методологія економічної теорії, як нам здається, повинна дати фірмам поняття того, як спланувати свою стратегію для успішної конкуренції на світовій арені. Її мета допомогти фірмам і урядам у виборі сприятливішої стратегії для обдуманого розташування, використання національних ресурсів і досягнення високої продуктивності. Фірми повинні засновувати свою стратегію на поліпшенні і оновленні технології, готовності конкурувати в ході інтеграційних процесів. Глобалізація стратегії є невід'ємною частиною процесу ускладнення і удосконалення конкурентної переваги. Уряди країн європейської спільноти в своїй інтеграційній стратегії на досягнення високої продуктивності повинні прагнути до заохочування розвитку, до праці з повною віддачею і до конкуренції, а не розраховувати тільки на субсидії і широкомасштабні програми міжнародної кооперації. У світі, де панують інновації і вільна конкуренція, процвітати зможуть багато держав, а не одна за рахунок відсталості інших. Це дозволить їм досягти вищого рівня інтеграції. Основні напрями економічної політики країн-учасниць ЄС в цілому повинні визначатися Радою Міністрів, яка повинна спостерігати за економічним розвитком кожної країни і всієї ЄС. Створення Центрального Євробанку буде складати разом із національними центральними банками основу єдиної загальноєвропейської фінансової системи. Зміни, що відбуваються, Україна повинна враховувати при виборі стратегії інтеграції. Європейський Союз передбачає зміцнення загальних планових засад в економічній політиці, до цього всі країни-члени ЄС йдуть добровільно і не вбачають в цьому підризу приватногосподарської ініціативи. Політичний союз, враховуючи незалежність держав, передбачає проведення єдиної політики у сфері іноземних справ і безпеки, наявність загальних підходів до вироблення внутрішнього законодавства. Планується подальше посилення значення Європарламенту і розширення повноважень ЄС з перспективою виходу на поступову ліквідацію внутрішніх кордонів при зміцненні загальних для ЄС зовнішніх прикордонних і митних рубежів. Одночасно намічено форсувати процес всебічного соціально-політичного об'єднання країн-учасниць, в фіналі якого передбачається створення західноєвропейської конфедерації. Економічне співробітництво України і країн Європейської спільноти повинно враховувати також *"інтеграційний прорив"*, що передбачається на азійсько-тихоокеанському напрямі. За прогнозами, починаючи з наступного десятиріччя, сюди зміститься основний фінансовий і інвестиційний центр світу, а самі країни азійсько-тихоокеанського басейну зможуть виступити як "двигун" світового прогресу. За оцінками деяких аналітиків із країн ЄС, задум авторів нового азійсько-тихоокеанського напрямку полягає в перемозі конкурентів із Євросоюзу і забезпеченні собі провідного місця в світовій економіці XXI століття.

Сама логіка сучасного розвитку світової економіки змушує країни пов'язувати перспективи поліпшення свого стану з розширенням і поглибленням економічної інтеграції з найближчими сусідами. За даним аспектом вибір інтеграційної стратегії України полягає в переході від нарощування енергосировинного експорту на Захід до відновлення регіональної інтеграційної взаємодії в межах ЄС, створюючи, таким чином, умови для посилення диверсифікації свого експортного потенціалу. Поглиблення інтеграційних процесів значно залежатиме від того наскільки ефективно країни ЄС і міжнародні економічні організації надаватимуть фінансову підтримку українським перетворенням. Нова програма кредитування МВФ для України передбачає співробітництво в межах програми "стенд-бай", а також можливості доступу України до Міжнародного Валютного Фонду за новими програмами і, зокрема, механізм розширеного кредитування EFF загальним розміром 3 млрд. доларів. МВФ розглядає питання про надання в кінці 1996 року стабілізаційного фонду в сумі 1,5 млрд. доларів, що дозволить забезпечити сталість національної грошової одиниці в результаті проведення реформи. Це радикальний захід для формування дієздатної національної економіки і прискорення її інтеграції в ЄС. Одночасно вже досягнута домовленість про виділення 300 млн. доларів для реформування агропромислового комплексу, а також на реструктуризацію суспільного сектору. До речі, Полтавська область має співробітництво з німецькими фірмами з питань впровадження сучасних технологій вирощування цукрового буряка і вдосконалення технологічного процесу в м'ясній промисловості. Зроблено запит в МВФ про можливість розпочати підготовчі роботи з двох нових проектів фінансуванню установки газових лічильників для малозабезпечених громадян України і приладів, що контролюють і регулюють споживання енергоресурсів у суспільному секторі держави. Намічена низка заходів для розширення співробітництва між Україною і Всесвітнім банком, який видає довгострокові позики на комерційних умовах, бідним країнам надаються пільгові відсоткові ставки з кредитів. Цільові кредити призначаються для фінансування конкретних інвестиційних проектів. Програмні кредити повинні допомогти урядові здійснити структурні реформи в основних галузях економіки. Європейський банк реконструкції і розвитку включає 60 країн (в тому числі США, Японія, Німеччина та ін.). Розроблено 18 спільних проектів, при цьому буде фінансуватися проект українсько-англійської нафтодобувної компанії в Полтавській області.

Призначення Європейського банку реконструкції і розвитку полягає в наданні кредитів приватному секторові в перехідний період до ринку. Важливим джерелом є допомога, що надходить від окремих західних урядів у вигляді прямих кредитів і безплатних позик. Оскільки без міжнародної фінансової допомоги Україна не зможе серйозно розраховувати на перелом в економіці, кошти МВФ та інших міжнародних організацій є гарантом продовження політики економічної трансформації. Тепер, коли багато країн світу переглядають свій економічний устрій, важливість правильного вибору стратегії інтеграції України в ЄС велика як ніколи.

Суттєвим кроком у прискоренні і поглибленні інтеграції України в ЄС, є Положення про Державну міжнародну комісію з питань впровадження в законодавство України норм і стандартів Ради Європи, затверджені указом президента України від 5 червня 1996 року.

Комісія є організаційним центром з підготовки пропозицій щодо приведення національного законодавства у відповідність з європейськими нормами і стандартами.

Основними завданнями Комісії є:

- підготовка пропозицій на виконання правових зобов'язань України як держави-члена ради Європи;
- розроблення проектів, планів реформування законодавства України відповідно до норм і стандартів Ради Європи;
- здійснення заходів щодо забезпечення реалізації Україною міжнародних програм і проектів реформування законодавства.

Комісія має права:

- залучати в разі потреби в установленому порядку до роботи комісії відповідальних працівників міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, підприємств, установ і організацій, провідних учених, фахівців-практиків;
- утворювати робочі групи для підготовки пропозицій з питань опрацювання проектів нормативних актів, технічної документації, проведення наукових досліджень та експертних оцінок.

В цілому **тектонічні зміни** в світовій економіці посилюють активність інтегрування країн ЄС в єдиний загальнопланетарний економічний організм з універсальною системою регулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Портер Майкл. Міжнародна конкуренція. - М., 1993.
2. Економіка перехідного періоду. - М., 1995.
3. Секарев О. Економічна реформа в Україні - Питання економіки. - 1996- № 5, с. 72-77.
4. Економічний бюлетень. "Україна в числах". - 1996. - № 19, червень.